

ARETE

Politik Felsefe Dergisi
Journal of Political Philosophy

Arete Politik Felsefe Dergisi | Cilt: 1 , Sayı: 2 , 2021
Arete Journal of Political Philosophy | Vol: 1, No: 2 , 2021

Makale Gönderim Tarihi | Received: 28.09.2021
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 26.10.2021
Çeviri | Translation

www.aretjournal.org

“Demokrasi”nin Hakiki Manası: Çoğunluğun Egemenliği Değil, Bir Şeyler Yapma Kapasitesi*

Josiah OBER**
(İngilizceden Türkçeye Çeviren: Utku ÖZMAKAS)***

Demokrasi, farklı insanların başka başka anlamlarda kullandığı bir sözcük. Kökünün Yunanca *demos* ile *kratos*'un bileşiminde yattığındansa kimsenin şüphesi yok. *Demos*, “halk” (yani bir “*polis*”in yerli erişkin erkek sakinleri) ve *kratos* da “iktidar” diye tercüme edildiğinden beridir, demokrasi “halkın iktidarı” şeklinde temel bir anlam kazandı. Gelgelelim, burada iktidar derken kast edilen esasen nedir? Modernlik bağlamında demokrasi, genellikle ilk bakışta çoğunluğun iradesini belirlemeye yönelik

* Bu yazı daha önce “The Original Meaning of ‘Democracy’: Capacity to Do Things, Not Majority Rule” ismiyle *Constellations* dergisinin 15. cildinin 1. sayısında 2008 yılında yayınlanmıştır (ç.n.).

** Prof. Dr. | Prof. Dr.

Klasik Çalışmalar Bölümü, Stanford Üniversitesi | Department of Classics, Stanford University.

*** Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.

Sosyoloji Bölümü, Fen Edebiyat Fakültesi, Uşak Üniversitesi | The Department of Sociology, Faculty of Arts and Sciences, Uşak University.

utku.ozmakas@usak.edu.tr

Orcid Id: 0000-0001-9671-4523

Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.pfd.34>

Ober, J. (2021). “Demokrasi”nin Hakiki Manası: Çoğunluğun Egemenliği Değil, Bir Şeyler Yapma Kapasitesi. (Utku Özmakas, Çev.). *Arete Politik Felsefe Dergisi*. 1(2). 60-69.

bir oylama kuralı şeklinde yorumlanır. Dolayısıyla halkın iktidarı da, çoğunluğun egemenliği yoluyla karar alma yetkisini ifade eder. Bu indirgeyici tanım, demokrasiyi, Down'ın rasyonel cehalet ve Arrow'un imkânsızlık teoremi de dahil olmak üzere meşhur toplumsal seçim ikilemlerine karşı savunmasız bırakır: Şayet siyasal bir sistem olarak demokrasi, bir oylama kuralına dayanan bir karar mekanizmasına indirgenebiliyorsa ve bu oylama kuralı da bir karar mekanizması olarak doğası gereği kusurluysa, o halde (eleştirmenlerinin uzunca bir süredir iddia ettiği üzere) demokrasi siyasal bir sistem olarak doğası gereği kusurludur.¹ Ne var ki, demokrasi özünde oylama kuralına dayanan bir karar mekanizmasından daha fazlasıysa, bu durumda toplumsal seçim ikilemleri, bir sistem olarak demokrasinin doğası gereği kusurlu olduğunu kanıtlamak için yeterli değildir.

Bu makale, rejim türlerine ilişkin klasik (MÖ beşinci ve dördüncü yüzyıllardaki) terminoloji bağlamında “demokrasi”nin hakiki Yunanca manasıyla ilgileniyor. Varacağımız sonuç şu: Demokrasi temelde “bir şeyler yapabilme kapasitesi” anlamında “iktidar”a (“güç”e) gönderme yapar. “Çoğunluğun egemenliği”, demokrasinin Yunan eleştirmenlerinin ortaya attığı ve bile isteye aşağılayıcı bir anlama büründürülmüş, indirgeyici bir ifadeden ibarettir (Raaflaub 1989, Ober 1998).² Elbette kavramın geçmişteki anlamlarına sadık kalmak mecburiyetinde değiliz; tıpkı kavramın özgün anlamını icat edenlere mahkûm olmadığımız gibi: Siyasal bir terimin içeriğini daha iyi bir manayla doldurabildiğimizde yelkenimizi o yönde şişirmeyi tercih etmek gerekir. Ne var ki, kavramın modern kullanımları “normatif olarak tercih edilebilir” ya da “tanımlayıcı açıdan yerli yerinde” olma açısından bilhassa yetersizse o zaman kaynağa dönmek ziyadesiyle kıymetli olabilir. Demokrasiyi bir oylama kuralına indirgemenin kavramın değerini ve potansiyelini büyük oranda örtbas ettiği su götürmez bir gerçektir. Kavramın özgün Yunanca manası, bizim için kendiliğinden bir otorite statüsünde olmasa da, modern demokrasi mefhumumuzun kapsamını genişletme ve böylelikle oylama aracılığıyla muhtelif tercihleri bir araya getirmeyle ilgili sorunlara karşı (tesadüfen) cephanemizi güçlendirme yolları sunar.

¹ Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy* (New York: Harper & Row, 1957); Kenneth Arrow, *Social Choice and Individual Values* (New Haven: Yale University Press, 1963).

² Josiah Ober, *Political Dissent in Democratic Athens: Intellectual Critics of Popular Rule* (Princeton: Princeton University Press, 1998); Kurt Raaflaub, “Democracy, Oligarchy, and the Concept of the ‘Free Citizen’ in Late Fifth-Century Athens”, *Political Theory* 11 (1983): 517–544.

Siyasal rejimler için kullanılan eski Yunanca söz dağarcığı, yetkili ya da yönetici organ üzerine odaklanma eğilimindeydi: Tek bir kişinin olduğu (bir), sınırlı sayıda kişinin olduğu (az sayıda) ya da geniş ve kapsayıcı bir organın olduğu (çok). Eski Yunancada rejim türlerine ilişkin söz dağarcığı hayli kapsamlı olsa da, “bir”, “az sayıda” ve “çok” kuralına karşılık gelen üç anahtar terim vardır: *monarşi* [*monarchia*], *oligarşi* [*oligarchia*] ve *demokrasi* [*demokratia*]. Bu küçük örneklerde dahi iki husus hemen dikkati çekiyor: Birincisi, (*monos*, tek sözcüğünden gelen) *monarşinin* ve (*hoi oligoi*, az sayıda sözcüğünden gelen) *oligarşinin* aksine, *demokrasi* ilk bakışta “sayı”yla ilgili değildir. *Demos* terimi, kolektif bir bedene/cisme gönderme yapar. *Monarşi* ve *oligarşinin* aksine, *demokrasi* şu soruya yanıt vermez: “Kaç kişi yetkili?” “Çok” için kullanılan standart Yunanca terim *hoi polloi*’dir; ancak Yunancada *pollokratia* ya da *pollarchia* diye bir rejim türü yoktur. İkincisi, Yunanca rejim isimleri *-arşi* [*-arche*] ve *-krasi* [*-kratos*] eklerine göre ayrılır. *Hoi aristoi*, yani “mükemmel” sözcüğünden gelen aristokrasi [*aristokratia*], (*isos*, yani “eşit” sözcüğünden gelen) izokrasi [*isokratia*] ve anarşi [*anarchia*], bir/az sayıda/çok şemasının dışında kalan ancak *-arşi/-krasi* gruplamasına giren klasik rejim adlandırmaları arasında yer alır. Bütün rejim isimlerinde *arşi* ya da *krasi* ekleri kullanılmaz. Bkz. Tablo, dördüncü sütun. Yine de (klasik dönemde istisnasız şekilde olumsuz çağrışımlara sahip olan tiranlık [*tyrannia*] dışında) *-arşi* ve *-krasi* ekleri terminolojik manzaraya hâkim gibi görünür. Platon ve Aristoteles’in döneminde entelektüel tartışmaların parçası olan şairler, filozoflar ve siyasetçiler ise bir dizi yeni rejim terimi icat etmişti: (*Time*, yani “şeref” sözcüğünden gelen) *timokrasi* [*timokratia*] ve (*gynaikos*, yani “kadın” sözcüğünden gelen) *jinokrasi* [*gynkaikokratia*] şairler ve klasik filozoflar tarafından hayali rejimleri tasvir etmek için uydurulmuştu. (*Okhlos*, yani “güruh” sözcüğünden gelen) *ohlokrasi* [*ochlokratia*], klasik dönem sonrasında ortaya çıkmış (ilk olarak MÖ ikinci ve üçüncü yüzyılda Polibios’un metinlerinde görülmüş) bir kavramdı ve *demokratia*’nın epey aşağılayıcı bir türevinden ibaretti.³

³ Asli Yunanca terimler (klasik yazarlardaki örnek alıntılarla birlikte) şöyledir: *Anarşi*: Herodot 9.23; Eshilos *Suppliants* 906. *Aristokrasi*: Thukididis 3.82. *Demokrasi* (ve fiil biçimleri): Herodot 6.43, Thukididis 2.37. *Jinokrasi*: Aristoteles *Politika* 1313b. *Dunesteia* (oligarşinin en kötü biçimi olarak): Aristoteles *Politika* 1292b10, 1293a31. *İsegoria*: Herodot 5.78, Dimosthenis 21.124. *İzokratia*: Herodot 5.92.a. *İsomoiria*: Aristoteles *Atinaluların Anayasası* 12.3 aracılığıyla *Solon*. *İzonomi*: Herodot 3.80, 3.142 (dunasteia’nın karşıtı: Thukididis 4.78) *İsosephia*: Halikarnaslı Dionisos 7.64. *İsosephos*: Thukididis 1.141. *Monarşi*: Alkaios 12. fragman; Herodot 3.82. *Oligarşi* (etkin ve edilgen fiil biçimleriyle): Herodot 3.82.2,

I	II	III	IV	V
Yetkilendirilen	-krasi [<i>-kratos</i>] kökünden	-arşi [<i>-arche</i>] kökünden	Öteki rejim adları	İlişkili politik terimler: kişiler, soyutlamalar
A. Bir [<i>one</i>]	<i>otokrasi</i>	monarşi	tiranlık <i>basileia</i>	Tiran <i>basileus</i> (kral)
B. Az sayıda [<i>few</i>]	aristokrasi	oligarşi	dynasteia	Hoi oligoi [<i>az sayıda</i>]
C. Çok [<i>many</i>]	demokrasi izokrasi <i>ohlokrasi</i> (güruh)	<i>poliarşi</i>	isonomia (yasa) isegoria (söz) <i>isopsephia</i> (oy)	hoi polloi (çok) to plethos (çoğunluk) to ochlos (güruh) isopsephos (oy veren)
D. Ötekiler (örnekler)	timokrasi (şeref) jinokrasi (kadın) <i>teknokrasi</i>	anarşi	isomoiria (pay) eunomia (yasa) <i>politeia</i> (Aristoteles'in kullandığı anlamda, demokrasi ile oligarşinin karışımı)	dynamis (güç) ischus (kudret) bia (kuvvet) kurios (yetkili) iktidar olanağı [exousia] (otorite, yetki)

Tablo: Yunanca (ve neo-Yunan) rejim türleri terminolojisi. Erken dönemler (beşinci yüzyıl) **kalı**n; daha sonrakiler (dördüncü yüzyıl) düz; post-klasik/modern rejim türleri *italik* yazıldı.

Bu tablo, terminolojik arazinin kaba bir haritasını çıkarıyor. Öncelikle tablonun ikinci ve üçüncü sütunlarında **kalı**n dizilmiş altı terime odaklanacağım: *-krasi* kökünden gelen *demokrasi*, *izokrasi* ve *aristokrasi* ile *-arşi* kökünden gelen *monarşi*, *oligarşi*, *anarşi*. Her ne kadar *oligarşi* ve *aristokrasi* muhtemelen *demokrasi*, *izokrasi* ve *monarşiden* biraz daha geç ortaya çıkmış olsa da, bunların hepsinin beşinci yüzyılda kullanıldığı kesindir. Yunanların –yalnızca siyasette değil, her alandaki– yaratıcı kavram uydurma tutkusu göz önüne alındığında bazı terimlerin “yokluğu” dikkat çekicidir: *polloi*’den türeyenlerin yokluğundan zaten yukarıda söz etmiştim. *Monokrasi*, *oligokrasi* ya da *anakrasi* gibi rejimlerden hiç söz edilmemiştir. *Demarşi* ise bir rejim türü değil, daha ziyade yerel bir göreve gönderme yapıyordu (*ho demarchos*, “şehrin başkanı” gibi bir anlama geliyordu).

Yunanca rejim türleri söz dağarcığının büyük bir kısmı iki son ek grubuna göre ayrıldığından ve ikisinde de kayda değer “boşluklar” olduğundan, *krasi*’nin *arşi*’den

5.92.b’, Thukididis 6.38, 8.9, (Kritias’ın mezartaşında kişileştirme olarak; Aeschines 1.39’a şerh). Çoğunluğun egemenliğinin aşağılanması olarak *ohlokrasi*: Polibios 6.4.6., 6.57.9. *Timokrasi*: Platon *Devlet* 545b, Aristoteles *Nikomakhos’a Etik* 1160a. Daha kapsamlı bir alıntı listesine şurada ulaşabilirsiniz: Henry George Liddell, Robert Scott ve Henry Stuart Jones. *A Greek-English Lexicon* (Oxford: Clarendon Press, 1968); *Thesaurus Linguae Graecae*: <http://www.tlg.uci.edu/>.

oldukça farklı bir anlama geldiğini ve farklı bir iktidar anlayışına işaret ettiğini varsaymak makuldür. *-arşi* ve *-krasi* gruplarını siyasi meşruiyet temelinde açıklamaya çalışabiliriz; yani Max Weber’in *Herrschaft* ile *Macht* arasındaki meşhur dikotomisine göre. Yunan felsefi düşüncesi (Aristoteles’in *Politika*’sı bunun en bilinen örneğidir) aslında “doğru” ve “sapma/bozulmuş” rejimleri birbirinden ayırmakla ilgileniyordu ve bu çabayla Weber’in meşruiyet temelli sınıflandırması arasında bir paralellik olduğu ileri sürülebilir. Ne var ki, burada ilgilendiğimiz terimler bağlamında son ekler üzerinden geçerli bir “meşru” ya da “gayrimeşru” ayırım yapılamaz. Dolayısıyla rejimlere ilişkin söz dağarcığının hiçbir kafiye ya da gerekçeye dayanmadığı, “-krasi” ve “-arşi”nin zaman zaman yanlış tanımlanmış anlamda olsa da “iktidar” için genel terimler olduğu sonucuna varılabilir. *Begriffsgeschichte* [kavram tarihi] diye bilinen kavramsal terminoloji merkezli Alman yaklaşımının önde gelen ismi olan Christian Meier (1970, 1972), iktidara ilişkin genel Yunanca söz dağarcığını sistematik bir düzene sokma hususunda umudunu yitirmişti ve buradan hareketle Yunanların hiçbir zaman çok spesifik bir iktidar fikrine sahip olmadığı sonucuna varmıştı.⁴ Bu bakış açısı bana epey karamsar görünüyor.

Rejimler için “öteki” terimler kısmı (IV. sütun) Weberci *Macht*, yani “meşruiyet olmadan iktidar/güç” anlayışına uygun düşmektedir: Aristoteles’in dönemindeyse *tyrannia* ve *dunasteia*, sırasıyla bir ve az sayıda yönetiminin yozlaşmış, yanlış, “sapmış” biçimleri anlamında kullanılıyordu. Aynı şekilde, Aristoteles’in *Politika*’da (Aristoteles’te çeşitli şekillerde tanımlanan, ancak temelde *oligarşi* ile *demokrasinin* “iyi” bir karışımından ibaret olan) belli bir rejim türü için –genelde “siyasal yapı” [*constitution*] ya da “siyasal kültür” [*political culture*] anlamında kullanılan– *politeia* terimini kullanmaktaki kafa karıştırıcı kararı, “*politeia* denen rejimi” katı bir şekilde Weberci *Herrschaft* kategorisi içerisine yerleştirir.

Dolayısıyla Weberci kategorizasyonu biraz dönüştürmek, *-arşi* ve *-krasi* kök terimlerini açıklamaya yardımcı olabilir. *-arşi* kök terimiyle (III) gelen üç kavram da “görev tekeli”yle ilgili gibi görünüyor. Yunancada *arkhe* sözcüğünün birbiriyle ilişkin birkaç anlamı vardır: Başlangıç (ya da köken), imparatorluk (ya da bir devletin diğeri

⁴ Christian Meier, *Entstehung des Begriffs Demokratie: Vier Prolegomena zu einer historischen Theorie* (Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1970); “Macht und Herrschaft in der Antike”, *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* içinde, ed. Otto Brunner ve Reinhart Koselleck, (Stuttgart: E. Klett, 1972), 3820–3830.

üzerindeki hegemonik denetimi), makam ya da yüksek dereceli memurluk. Yüksek bir Yunan memur *arche*; siyasal yapıdaki bir organ olarak kamu görevleri ise (çoğul) *archai* idi. *Archon* sözcüğüyse kıdemli yüksek memur için kullanılıyordu: Özelleşmiş görevleri olan belli bir görev sahibi olan kişi (örneğin klasik dönem Atinası'nda yıllık olarak seçilen dokuz *archon* varken, öteki yüksek kıdemli memurların sayısı birkaç yüze yakındı.⁵)

Bunların üçü de, yani *-arşi* ekinden türeyen rejim adları, “Kaç kişi yönetiyor?” sorusuna yanıt verir. Bunların en eskisi –arkaik şiirde görülen ve doğulu, Yunan-olmayan hükümdarlarla güçlü bir biçimde ilişkilendirilen– *monarşi* gibi görünüyor. *Monarşinin* ilk anlamının “resmi hükümet aygıtına yalnızca tek bir kişinin hükmetmesi” olduğu söylenebilir. Benzer bir şekilde, *oligarşinin* klasik Yunanca tasvirleri de, genel olarak katılımla ilgili haklarla ve özel olarak da yönetim makamlarına erişimle tanımlamanın bir yönetim biçimiyle ilişkilidir. *Oligarşi* ise mülk sahipliği ve çoğu zaman da ek olarak meslek ya da soy sayesinde oy hakkına sahip olma temelinde, yönetim makamlarında görev yapma hakkının “az sayıda” kişiyle sınırlı olduğu bir rejimdi. Benzer şekilde *anarşi* de, hükümetin üst düzey makamlarının genellikle bu makamları kimin dolduracağı hususundaki toplumsal çekişmeler nedeniyle boş olduğu bir durumu betimler. *-arşi* ekinden türeyen terimler, özellikle Weberci manada “meşruiyet” gücünden yoksun olmakla birlikte, bir tür anayasal düzen içerisinde kaç kişinin resmi otorite makamlarını işgal edebileceğiyle ilgilidir. Dolayısıyla oligarşik rejimlerin genellikle sabit sayıda makam sahipliğiyle adlandırılması şaşırtıcı değildir: Otuzlar, Dört Yüzler, Üç Binler, Beş Binler vb.

Bunun aksine *-krasi* terminolojisindekiler makamlarla ilgili değildir. *Arche*'nin aksine *kratos* sözcüğü asla “makam” manasında kullanılmaz. *Kratos*, esasen “erk/iktidar/güç” demektir; ancak Yunanca *kratos* sözcüğü ve onun sözel kullanım alanı, “tahakküm”den “egemenlik” ve “kapasite”ye kadar çok geniş bir iktidar yelpazesini kapsar. Bununla birlikte son ek olarak *-krasi*'nin anlam evrenini daraltabiliriz. Daha önce gördüğümüz üzere, *-arşi* ekini barındıran rejim adları grubu tamamen “sayı temelli terimler”den oluşurken, *-krasi* ekini barındıranlarda bir tane bile sayı terimi yoktur.

⁵ Mogens Herman Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles and Ideology* (Norman: University of Oklahoma Press, 1999).

–*krasi* ekinden türeyen üç temel terimimizden (II) ilki olan *aristokrasi*, bu hususta pek mesafe almamızı sağlayamaz. *Hoi oligoi*’nin [az sayıda kişinin] makamları tekeline tuttuğu *oligarşi* analogjisinden yola çıkarak, *aristokrasi* bağlamında *hoi aristoi*’nin (mükemmel olanın) benzer bir tekeli elinde bulundurmakla ilişkili olduğunu söylemek mümkün. Yine de, –*krasi* grubundaki diğer örnekler arasında yalnızca *jinokrasinin* [*gynaikokratia*] çoğul olması mümkün ve dolayısıyla burada potansiyel makam sahiplerine gönderme yapılıyor.

İzokrasi [*isokratia*] ise bir grup insana değil, daha ziyade bir soyutlamaya, “eşitlik”e gönderme yapar. Bu terim, MÖ 5. yüzyıl tarihçisi Herodot’ın demokrasiyi ima etmek için kullandığı başkaca iki terimle aynı kökten gelir: *izonomi* [*isonomia*] ve *isegoria* [*isegoria*]. *İzonomi* (eşit yasa), *isegoria* (halka eşit hitap/söz eşitliği) ve açık ki erken dönemde kullanılan *izomoiria* (eşit pay: demokrasi öncesi Atinalı yasa koyucu Solon’a isnat edilmiştir) terimlerindeki benzerliğe bakınca *izo* öneklerinin “kullanım hakkı” anlamında erişime dair bir dağıtıcı adalete gönderme yapması muhtemel görünüyor. Bunların her birinde eşit erişim, hakkaniyetli bir dağılım yapıldığında ortak iyiye (yasa, söz, “pay”) kapı aralayan bir kamu yararına yöneliktir. Dolayısıyla *izonomi*, nüfusun her kesiminin adil şekilde aynı yasal muafiyetlere sahip olmasına ve yasal süreçlere eşit erişimine gönderme yapar. *İsegoria* ise müzakere yürütülen alanlara eşit erişim manasına gelir: Kamusal meselelerde konuşma ve başkalarının konuşmalarına katılma hususunda eşit haklara sahip olmadır. Benzetmeye yaslanmaya devam edersek, *izokratia*, *kratos*’un kamusal yararına –yani kamusal alanda iyi şeylerin gerçekleşmesini sağlayarak ortak iyiye kapı aralayan kamu gücüne– eşit erişimdir.

Dolayısıyla *kratos* sözcüğü bir rejim türüne ek olarak kullanıldığında kudret, olanak ya da “bir şeyler yapabilme kapasitesi” anlamında iktidar olur. *Kratos* sözcüğünün ve bu sözcüğün fiil hallerinin de arkaik ve klasik Yunancada kullanılma biçimleri de bu kapsamdadır. *İzokratiaya* ilişkin bu yorumun zaviyesinden bakılınca, “eşit olanlar” (örneğin yurttaşlar) içerisinde bulunan herkes, bu “kapasite” anlamında kamu gücüne erişimin parçası olabilir. Bu kamusal makamlara erişimi içerse de, bununla sınırlanamaz. Kısacası, –*kratos* takısını içeren rejim terimleri grubunun –*arşi* takısını içeren (önceden mevcut olan) bir anayasal aygıtın kontrolüne yönelik asli kaygısını paylaştığını düşünmek yerine –*kratos* içeren terimlerin en başta (yeni) etkinleştirilmiş bir siyasi kapasiteye atf

yaptığını öne sürüyorum. Bu yaklaşım, neden *monokratia* ya da *oligokratia* diye terimler olmadığını açıklayabilir: “Bir” ve “az sayıda [kişi]” zenginliğin kontrolü, özel eğitim ve doğuştan soylu olma hasebiyle doğası gereği güçlü ve kapasite sahibi olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle “bir” veya “az sayıda” kişinin bir şeyler yapma kapasitesine sahip olup olmadığı soru konusu edilmiyordu; soru, bunların hükümet aygıtını kontrol edip etmedikleriydi.

Bu, bizi nihayetinde *demokratia*'ya getirir. *Demokrasi*, *demos*'un (zımni çoğulları *hoi oligoi*, *hoi aristoi*'den farklı olarak) kurumsal bir yapıya –bir “kamu”ya– atıfta bulunması gerektiğinden ve halk toplu olarak bildik manasıyla “makam” sahibi olamayacağından “*demos*'un makamları tekeli altına aldığı” anlamına gelmez. Gelgelelim, *izokratia* için önerdiğim tanımdan harekete edersek, bu terim hem filolojik hem de tarihsel bir anlam ifade eder: Bir devrim anında bir *demos*'un tarihsel bir kendi varlığını ortaya koyma [*self-assertion*] iddiasıyla bir rejim türü olarak su yüzüne çıkan *demokrasi*, *demos*'un kamusal alanda bir şeyler yapabilmek, bir şeyler yapmak için kolektif bir kapasiteye sahip olmasını ifade eder.⁶ Şayet bu doğruysa *demokrasi*, ilk anda *demos*'un önceden mevcut olan siyasal otorite [*constitutional authority*] üzerindeki tekeli kontrolüne gönderme yapmaz. *Demokrasi*, “*demos*'un devletteki diğer potansiyel iktidar sahiplerine göre üstün ya da tekeli gücü manasında “*demos*'un iktidarı” değildir. Bundan ziyade, çok daha geniş bir manada “güçlendirilmiş/yetkilendirilmiş *demos*” [“empowered *demos*”] manasına gelir; yani, *demos*'un kamusal alanda yaşanan değişimlere etki edebilmesi için kolektif kapasite kazandığı bir rejimdir. Dolayısıyla burada mesele, salt kamusal alanın kontrolü değil, aynı zamanda bu alan içerisinde hareket etme ve aslında kamusal alanı eylem yoluyla yeniden inşa edebilmeye ilişkin kolektif bir güç ve kabiliyet meselesidir.

Demos'un kapasitesi ilk olarak MÖ 508/7 demokratik devriminin fitilini yakan bir halk ayaklanması esnasında ortaya çıktı. Ne var ki, demokratik uğraklar geçicidir. Şayet *demos*, zaman içerisinde bir şeyler yapmak –planlar yapmak ve bunları olağan koşullarda nihayete erdirmek– için kolektif bir kapasiteyi sürdüreceyse, o zaman *demokrasi* halka

⁶ Josiah Ober, *The Athenian Revolution: Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory* (Princeton: Princeton University Press, 1996), özellikle 3, 4 ve 7. bölümler.

dayanan bir öz-yönetim türü olarak kurumsal biçimler gerektirirdi (bkz. Sheldon Wolin⁷). Bilhassa Atina demokrasisinin kurumları merkezine hiçbir zaman seçimleri oturtmamıştı. Siyasi meselelerde oy vermek elbette önemliydi; Atinalı bir yurttaş yalnızca *izonomos* ve *isegoros* olarak değil, aynı zamanda *isosephos* (yani oy bakımından eşit biri) olarak da tanımlanabilir. Ne var ki, *izonomia* ve *isegoria*’nın aksine, *isosephia* bir başka “kayıp” klasik Yunan rejiminin adıdır: MS 1. yüzyıla kadar varlığı kanıtlanamamıştır ve hiçbir zaman *demokrasiye* gönderme yapmak için kullanılmamıştır.

Demos, her biri çıkarları doğrultusunda özgürce seçim yapabilen, toplumsal açıdan farklı bireylerden oluşan bir topluluktan müteşekkildi. Onu oluşturan parçalar, arzuları söz konusu olunca “her aşamasında” etkili bir ideoloji tarafından bir araya getirilmemişlerdi. Bu parçaların büyük kısmının eşit bir temelde katılmak göstermek için bir tür desteğe ihtiyacı vardı. Tüm bunlar, *demos*’un siyasal olarak –düzenli ve sürdürülebilir bir biçimde– etkin olabilmesi için bazı zorlu kolektif eylem ve koordinasyon sorunlarının ele alınmasını gerektiriyordu. Atina rejimi bu sorunları yalnızca oylamaya dair kurallar koyarak çözmeye kalkışmadı. Makamlar ve gündem belirleyen müzakere organları için yapılan kurallar, Atina demokrasinin başlıca kurumsal biçimleriydi. Ne var ki, bu kurumsal biçimler, bir şeyler yapma kapasitesi olarak *demokrasinin* manasını tam olarak kuşatmıyordu. *Demokrasinin* daha bütünlüklü bir tasviri, Perikles’in Thukididis’in cenazesinde yaptığı konuşmada (2.37) ve Atina meclisi ile mahkemelerinde yaptığı ve günümüze ulaşmış konuşmalarında bulunabilir.

Cenazede yaptığı konuşma çoğu kişi tarafından bilindiğinden, MÖ dördüncü yüzyılın ortalarındaki bir davada yapılan bir konuşmaya değineceğim (Dimosthenis konuşması 21: Meidias’a Karşı). Burada Dimosthenis, hukuk, eylem ve kamu malları arasındaki demokratik ilişkiyi özetlerken kuvvet, kontrol, kabiliyet ve korumayı içeren zengin bir söz dağarcığına yaslanır:

Aslına bakılırsa, sizler [jüri üyeleri] herhangi bir vakitte jüri üyesi olanlarımız için *polisteki* her şey üzerinde güç ve kontrol (*ischuroi kai kurioi*) sağlayanın ne olduğu sorusunu ele alıp araştırma niyetinde olsaydınız (...) bunun sebebinin ne sizlerin silahlı ve saflarda seferber olmanız ne fiziksel açıdan en iyi ve en güçlü olmanız ne en genç olmanız ne de sahip olduğunuz herhangi bir şey olduğunu anladınız. Bunun yegâne sebebinin, yasalar (*nomoi*) sayesinde güçlü (*ischuein*) olmanız olduğunu anladınız. Peki yasaların gücü (*ischus*) nedir?

⁷ Sheldon S. Wolin, “Norm and Form: The Constitutionalizing of Democracy”, *Athenian Political Thought and the Reconstruction of American Democracy* içinde, ed. J. Peter Euben, John Wallach ve Josiah Ober (Ithaca: Cornell University Press, 1994), 29–58.

Saldırıya uğradığımızda bağırsanız yardımınıza koşarlar mı? Hayır, yasalar yalnızca harflerden ibarettir ve bunu yapma kabiliyetleri (*ouchi dunaint'*) yoktur. O halde onların ardındaki güç (*dunamis*) nedir? Şayet onları koruma altına alırsanız ve herhangi biri yardım istediğinde onları yetkili (*kurioi*) kılarırsanız, bu güç siz olursunuz. Yani yasalar yalnızca sizin sayenizde güçlüdür (*ischuroi*) ve siz de yasalar sayesinde. Bu nedenle, herhangi biri saldırıya uğradığında nasıl ayağa kalkarsa siz de onlar için ayağa kalkmalısınız (*toutois boethein*); yasalara karşı işlenen suçların kamu meselesi (*koina*) olduğu görüşünü savunmalısınız (21.223-225).

Madem demokrasinin hakiki manası, bir halkın kamusal alanda iyi şeyler yapmak için kolektif kapasitesini kullanmasıdır, o zaman ilk bakıştaki oylama kuralları üzerinden ve kısmen çoğunluğun makamların tekeli eline geçirmesi şeklinde tanımlanan demokrasi fikri nereden çıktı? Bu soruyu yanıtlamak okumakta olduğunuz makalenin boyunu aşar; dolayısıyla halka dayanan yönetimin antik eleştirmenlerinin⁸ *demokrasiyi* zorba bir –yoksul çoğunluğun hükümet aygıtını tekeli şeklinde egemenliği altına alması olarak– “*polloi-archia*”nın eşdeğeri olarak yeniden ambalajlamaya kalkıştıklarını söylemek kâfi: Mesela beşinci yüzyılda yaşamış anonim bir hicivci olan ve Yaşlı Oligark* denen kişinin stratejisi tam da budur. Ne var ki, –*krasi*'nin –*arşi* ile eş anlamlı olmaması gibi, klasik Atina *demos*'u da aslen “yurttaşların tamamı” (yani ulusal bir teritoryadaki özgür yerli erkek nüfusu) anlamına geliyordu; yurttaşların sosyolojik açıdan sınırlı bir kısmı anlamına değil. Demokrasiyi oligarşiyle aynı kefeye koymak, ilkede veya pratikte, –sırasıyla– çok (yoksul) ve az sayıda (zengin) kişinin mevcut yönetim makamlarının tekeli ele geçirmesinden daha ziyade beşinci yüzyılın –siyasal gerçekliğin yerli yerinde bir betimlemesi olan– anti-demokratik polemiklerini kabullenmek demektir. Şayet Yunan antik dünyasına dönmekteki maksadımız, oradan bizim için kıymetli olabilecek bir siyasal iktidar anlayışı çekip çıkarmaksa, o halde demokrasinin uygulayıcıları kadar eleştirmenlerine de ilgi göstermeyi öğrenmeliyiz.

⁸ Ober, *Political Dissent in Democratic Athens*.

* *Atinalıların Anayasası* isimli risalesindeki demokrasi eleştirisiyle bilinen anonim kişi. (ç.n.)